

Vlad POPOVICI

**ANTECEDENTELE MODELULUI CULTURAL TRIBUNIST:
ACTIVITATEA TINERILOR DE LA „TELEGRAFUL ROMÂN”**

Apariția cotidianului „Tribuna” – la Sibiu, în 1884 – este îndeobște considerată în istoriografia Transilvaniei dualiste drept momentul de debut al grupului tribunist, avându-l ca lider pe jurnalistul și omul de litere Ioan Slavici. Dacă scriitorul era proaspăt întors din Regatul României, unde locuise aproape un deceniu, cei cu care conlucra erau în mare majoritate foști membri ai redacției „Telegrafului Român”, obligați să se reorienteze în urma demisiei silite a lui Nicolae Cristea de la direcțiunea ziarului, în septembrie 1883.¹ Grupul redacțional, din care făceau parte tinerii Eugen Brote, Ioan Bechnitz, Dimitrie Comșa, Daniil Popovici-Barcianu, se afla în conflict cu mitropolitul Miron Romanul din motive politice, astfel că, expulzați din Tipografia Arhidieceșană, s-au văzut nevoiți să lanseze propria publicație pentru a se afirma în viața publică, mai ales pe teren politic.

Înainte de acest eveniment însă, redactorii sibiieni purtaseră timp de aproape un deceniu o neîntreruptă activitate, având ca principal obiectiv ridicarea și unificarea culturală după modelul cel mai influent în epocă peste Carpați. La fel ca și junimismul, care a recurs de la bun început la o promovare destul de agresivă a propriei doctrine², adepții Noii Direcții din Ardeal – sau cel puțin nucleul de la „Telegraful Român” și ulterior de la „Tribuna” – au acționat fără menajamente, pe toate planurile, impunând, treptat, spiritul „Convorbirilor literare” în mediile românești din Transilvania. Activitatea lor publicistică nu a rămas nestudiată, însă, din păcate, câteva dintre analizele de până acum, deși bine fundamentate din punctul de vedere al teoriei și istoriei literare, nu au ținut cont întotdeauna de sinuozitățile evoluției curentului și de etapele ce se delimitează în existența acestuia.³

Unele studii au preferat să cerceteze literatura și modelele culturale promovate în paginile ziarului „Tribuna”, de-a lungul întregii sale apariții (1884-1903), fără să ia în considerare faptul că, de-a lungul anilor, componența redacției s-a schimbat – uneori radical – și că, în definitiv, ziarul nu a fost decât suportul fizic prin care un grup sau altul și-a propagat mesajul. În momentul în care conducerea redacției este preluată de un alt grup, chiar dacă brandul jurnalistic rămâne identic, nu se mai poate vorbi de continuitate. În cazul „Tribunei” și tribunismului se delimitează din start trei mari etape: 1873-1883 (perioada în care majoritatea viitorilor tribuniști se formează în redacția „Telegrafului Român”), 1884-1895 (când, după lansarea jurnalului, se succed două generații de redactori cu formație asemănătoare și între care există continuitate – a doua generație este produsul celei dintâi) și 1896-1903 (după ce ziarul este acaparat de o altă grupare politică, componența redacției se modifică radical, vechii membri trecând „in corpore”, în 1897, la nou-înființatul jurnal „Tribuna Poporului”).⁴

Considerăm necesară abordarea distinctă a acestor etape, cu atât mai mult cu cât perioada 1884-1895 se poate divide, la rândul său, în „perioada Slavici” (1884-1889) și „perioada post-Slavici” (1890-1895). Nu în ultimul rând, o analiză pertinentă a modelului cultural promovat de tribuniști trebuie să pornească de la studiul deceniului „pretribunist” și a activității desfășurate de

¹ Dumitru Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Ed. Academiei R.S.R., 1968, p. 271-272.

² Sara Iercoșan, *Junimismul în Transilvania*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1983, p. 53.

³ Dintre studiile care tratează acest subiect, de referință rămân: Ion Breazu, *Literatura „Tribunei” (1884-1895). Partea I: Proza*, în „Dacoromania”, VIII, 1933-1935, p. 2-111 (un excelent exemplu de analiză) și Elena Stan, *Momentul Tribunei sibiene (1884-1903)*, București, Ed. Minerva, 1985 (model pentru cum nu trebuie făcută monografia unui curent cultural, deoarece tratează subiectul fără să țină cont de schimbările radicale survenite în urma crizei din 1895); o analiză bună pentru perioada activității lui Slavici (1884-1890) și la D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 328-353.

⁴ Vezi în acest sens Ioan Slavici, *Tribuna și tribuniștii*, Orăștie, 1896, p. 75 sqq.

membrii grupului în redacția „Telegrafului Român”, un subiect care merită mai multă atenție decât aceea care i-a fost oferită până în prezent. Deși delimitarea mai sus propusă poate părea rigidă, cu atât mai mult cu cât modelele culturale transgresează limitele cronologice menționate, credem că sistematizarea nu poate aduce, totuși, decât un aport pozitiv, atâta timp cât elementele de cronologie rămân puncte de reper și nu sunt percepute ca limite absolute.

Chestiunea particulară pe care intenționăm să o supunem analizei în cele ce urmează se referă la dimensiunea culturală a mesajului publicistic propagat de grupul sibian în perioada telegrafistă (1873-1883), la evoluția și metamorfozele sale anterioare lansării „Tribunei”. La baza cercetării stă analiza produselor culturale editate ale viitorilor tribuniști, luând în considerare subiectele de interes, frecvența aparițiilor acestora, autorul, sursa edită de unde sunt preluate, spațiul publicistic acordat etc. Istoriografia problemei a tratat foarte puțin acest subiect, în cadrul unor lucrări generale⁵, fiind necesară aprofundarea cercetării prin analiza cantitativă a publicisticii culturale telegrafiste și prin explicarea sa în contextul particular al situației celor ce au promovat-o.

Fără a avea pretenția unei analize exhaustive, am integrat cercetării cea mai mare parte a articolelor cu subiect cultural din publicațiile grupului de la „Telegraful Român”, incluzând aici și „Foișoara Telegrafului Român” (1876-1877), dar și „Călindarul bunului econom” (1877-1883) editat de Eugen Brote și Dimitrie Comșa. Pentru a evidenția mai bine specificul acestei perioade din istoria grupului telegrafist, integrând-o unui trend cultural întins pe o pătrime de secol, am recurs la comparații cu perioada 1865-1872 (când director era tot Nicolae Cristea, dar viitorii tribuniști nu fuseseră cooptați deoarece erau foarte tineri și majoritatea își efectuau studiile universitare). Cu riscul de a abuza de cifre, am pornit de la evidențierea dimensiunii cantitative a produselor culturale promovate în paginile „Telegrafului”, în ideea că reorientările ideologice nu sunt vizibile doar la nivelul textului și că cifrele, oricât ar fi de seci, reprezintă complementul necesar al hermeneuticii în analiza produselor culturale, mai ales în cazul de față, când se pune problema identificării unor schimbări în politica editorială.

Principala rubrică afectată produselor culturale era „Foișoara”, în a doua jumătate a deceniului al optulea apărând și „Partea științifică și literară” a „Telegrafului Român”. În condițiile în care domeniile de interes sunt extrem de mozaicate – incluzând filologie și folclor, anecdotică, istorie, geografie, demografie, statistică, filosofie, etică, drept, psihologie, teologie și viață bisericească, economie, evenimente culturale și mondene, satiră politică etc. –, am considerat necesar să facem și o delimitare comparativă în interiorul acestor rubrici pentru a descoperi ariile de interes major. Pentru a avea un termen de comparație, vom porni de la o sumară statistică a perioadei 1865-1872, interval pe parcursul căruia am identificat în cadrul „Foișoarei” 155 de titluri, dintre care, procentual, cele mai multe sunt alocate domeniilor:

1. filologie și folclor – 21, 90%
2. istorie, geografie, demografie (cumulat) – 10, 32%
3. literatură ecleziastică și chestiuni bisericești – 8, 38%
4. varii evenimente mondene – 8, 38%
5. literatură economică și sfaturi practice – 7, 09%
6. pedagogie și viață școlară – 5, 80%

Avansul net al chestiunilor legate de filologie și folclor nu trebuie să înșele, căci acestea includ multiple aspecte: literatură română (proză, poezie, dramaturgie), literatură străină (sub 1%), folclor și etnografie, probleme de gramatică și ortografie, critică și estetică literară. Am ezitat să încadrăm aici o serie de lucrări din domeniul literaturii apologetice (în mare parte poezii dedicate ierarhului Andrei Șaguna) deoarece, deși aparțin ca formă literaturii, tematica și subiectul sunt în mod cert bisericești.

⁵ Ioan Breazu, *loc. cit.*, p. 13-16; Sara Iercoșan, *op. cit.*, *passim*.

În ceea ce privește autorii preferați, Titu Maiorescu, Ilarion Pușcariu, N. Densușianu și Nicolae Petra-Petrescu semnează fiecare câte 3 apariții, în timp ce, în chestiunile de gramatică și ortografie, un autor sub pseudonimele **P. -; P; P. ; P.- ***) (posibil Ioan Cavaler de Pușcariu) înregistrează 5 apariții.⁶ Este interesant faptul că Vasile Alecsandri nu are decât două apariții în acest interval de timp, din cele 22 pe care le înregistrează între 1865 și 1878⁷, fapt ce poate reprezenta un argument pentru schimbarea anumitor tendințe după formarea grupului de tineri din redacția „Telegrafului”, în 1873-1874. Dintre junimiștii din România mai sunt publicați Iacob Negruzzi, Costache Negruzzi, Nicu Gane și Petre P. Carp.

Articolele lui Titu Maiorescu ating chestiuni de critică și estetică literară (*Despre poezia română; Poesiile populare române adunate de Dl. V. Alecsandri; Forma și fondul*), Petre P. Carp semnează o critică dură la adresa dramei *Răzvan-Vodă* de B. P. Hajdeu⁸, iar ceilalți junimiști publică literatură. Dintre jurnalele care furnizau material publicistic pentru „Foișoară” – 27 la număr, marea majoritate din România –, cele mai dese apariții le înregistrează „Convorbiri literare” (12), urmată de rivala „Trompeta Carpaților” (7).

Trebuie însă remarcat faptul că acest entuziasm filojunimist, atât în cazul selecției autorilor, cât și al reproducerii din „Convorbiri literare”, se manifestă doar în 1867-1868, adică imediat după lansarea revistei de la Iași (11 preluări din 12 sunt în acești ani, ultima fiind în 1869), stingându-se ulterior destul de repede (doar *Forma și fondul* lui Titu Maiorescu mai e publicat în 1871). Să punem această erupție junimistă din 1867-1868 pe seama atracției exercitate de nouitatea publicației și de vivacitatea ideilor vehiculate și să considerăm că Nicolae Cristea nu a fost ulterior interesat în cel mai înalt grad de modelul junimist, căruia nu îi mai acordă, după efervescența lansării, același spațiu? Nu avem o explicație pe deplin edificatoare pentru acest regres al preluărilor din „Convorbiri literare”, cu atât mai mult cu cât fenomenul durează până în 1878, an începând cu care revista Junimii începe să fie din nou prezentă constant ca sursă în paginile „Telegrafului”. Credem, totuși, că larga răspândire a „Convorbirilor” în Ardeal reprezintă cea mai pertinentă explicație pentru renunțarea redactorilor „Telegrafului” la preluări din paginile sale. În condițiile în care revista se distribuia peste Carpați într-un număr consistent, atât prin abonament, cât și gratuit⁹, era normal ca frecvența preluărilor în celelalte gazete transilvănene să scadă.

Pe de altă parte, începând cu 1869 încep să apară printre colaboratori nume ale unor viitori membri ai redacției: Ioan Bechnitz și Daniil Popovici-Barcianu. Nu este vorba nicidecum de un curent, cei doi marcând câte o singură apariție: D. Popovici-Barcianu publică, sub semnătura „Barcianu junior”, studiul de mici dimensiuni *Ce-va despre Alba-Julia antica*¹⁰, în timp ce Ioan Bechnitz captează atenția prin polemica purtată cu profesorul său, W. Wattenbach, pe marginea unor considerații negative făcute de cel din urmă la adresa românilor ardeleni¹¹.

După 1873-1874, acești doi tineri sibieni, alături de Dimitrie Comșa, Eugen Brote, Simion Popescu și Ilarion Pușcariu, vor fi integrați grupului redacțional de la „Telegraful Român”, cunoscând, probabil, o treptată ascensiune și consolidare a poziției profesionale și sociale, care le-a permis, în 1876 și 1877, lansarea a două noi publicații. Între 1876 și 1877 „Foișoara Telegrafului” apare în format separat, distribuindu-se gratuit împreună cu ziarul, însă, în paralel, subiecte tratate anterior în „Foișoară” revin în „Telegraful Român” la rubrica „Partea științifică și literară”. În acest

⁶ *Telegraful Român*, XV, 1867, Nr. 9, 29 Ian./10 Febr.; *Ibidem*, XV, 1867, Nr. 60, 27 Iulie/8 Aug., Nr. 61, 30 Iulie/11 Aug., Nr. 62, 3/15 Aug., Nr. 63, 6/18 Aug., Nr. 64, 10/22 Aug., Nr. 66, 17/29 Aug., Nr. 69, 27 Aug./8 Sept., Nr. 72, 7/19 Sept.; *Ibidem*, XVIII, 1870, Nr. 82, 15/27 Oct., Nr. 87, 1/13 Nov.; *Ibidem*, XVIII, 1870, Nr. 99, 13/25 Dec.; *Ibidem*, XVIII, 1870, Nr. 102, 24 Dec./4 Ian.

⁷ Sara Iercoșan, *op. cit.*, p. 72.

⁸ *Telegraful Român*, XV, 1867, Nr. 95, 26 Nov./7 Dec., Nr. 96, 30 Nov./12 Dec.

⁹ Sara Iercoșan, *op. cit.*, p. 54-65.

¹⁰ *Telegraful Român*, XVII, 1869, Nr. 9, 30 Ian./11 Febr.

¹¹ *Ibidem*, XVII, 1869, Nr. 97, 7/19 Dec., Nr. 98, 11/23 Dec., Nr. 99, 14/26 Dec.

fel, cantitatea informației culturale crește, adăugându-i-se și titlurile din „Calendarul bunului econom”, tipărit de E. Brote și D. Comșa începând cu 1877.

Desigur, fiecare dintre aceste publicații păstra un anume specific tematic al articolelor. „Calendarul bunului econom” cuprindea în special literatură economică și sfaturi utile (57%), cărora li se adăugau titluri literare de mici dimensiuni, în special poezii sau anecdotică (48%). „Foișoara Telegrafului”, în cei doi ani de apariție, a privilegiat literatura economică (22% din titluri) și pe cea pedagogică (22%), acordând mai puțină atenție științelor (14%) sau literaturii și domeniului filologic (14%). Și în „Telegraful Român” se constată o creștere procentuală a literaturii economice (20,12%), deși literatura beletristică și chestiunile filologice continuă să dețină întâietatea (aprox. 27%).

În ansamblu, o comparație a perioadelor 1865-1872 și 1873-1883 lasă să se întrevadă sensibile modificări ale domeniilor de interes prioritar (vezi Tabelul 1). Cantitativ, marile favorite sunt literatura și domeniul filologic (de la 21,90% la 27,11%), dar mai ales literatura economică (de la 7,09% la 20,12%). Marea majoritate a celorlalte domenii înregistrează variații insignifiante, însă trebuie menționată apariția tot mai rară a genului „apologetic” (odată cu moartea mitropolitului Andrei Șaguna și cu întronizarea lui Miron Romanul) și o reducere a articolelor cu caracter teologic sau cu subiect bisericesc (de la 8,38% la 6,23%).

Această evoluție este perfect explicabilă prin formația colectivului redacțional. E. Brote și D. Comșa urmaseră cursurile unor institute superioare de învățământ cu profil agricol¹², iar D. Popovici-Barcianu obținuse doctoratul în științe la Universitatea din Leipzig¹³. Singurul pentru care filologia reprezenta domeniul de interes prioritar era Ioan Bechnitz, care semnează, de altfel, un studiu dedicat uzului ortografiei fonetice¹⁴ și traduceri de proză. Un alt membru al redacției, Ilarion Pușcariu, se dedică publicisticii pedagogice, semnând doar în „Foișoara Telegrafului Român”, în 1876-1877, 10 studii în acest domeniu.

În ceea ce privește preferințele pentru anumiți autori, în această perioadă capul de afiș este deținut de poeziile lui Vasile Alecsandri, mai ales de cele scrise cu prilejul Războiului de Independență (8 titluri în 1878). Prezențe constante înregistrează și N. Petra-Petrescu, Zaharia Boiu, Grigore Pletosu (în domeniul teologic) și Ioan Slavici. Dintre junimiști mai sunt publicați Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Nicolae Gane, A. D. Xenopol, Ion Creangă și Mihai Eminescu. În 1882 este publicată prima poezie de Carmen Sylva, deschizând o serie¹⁵ ce va fi continuată în paginile „Tribunei”.

O mai largă deschidere se constată și în alegerea surselor, numărul publicațiilor citate crescând de la 27 între 1865 și 1872 la 49 între 1873 și 1883, dar întâietatea este păstrată de „Convorbiri literare” (22 împrumuturi). Trebuie însă să facem precizarea că, din aceste 22 de titluri, 20 sunt preluate după 1878, o posibilă explicație fiind aceea că reluarea împrumuturilor din „Convorbiri” este determinată de boomul literar ce a urmat obținerii independenței României.¹⁶ Acest fapt este susținut și de constatarea că, din 1878, alte două jurnale importante din România devin surse pentru „Foișoara Telegrafului”: „Timpul” condus de I. Slavici (7 împrumuturi) și „Românul” lui C. A. Rosetti (10 împrumuturi).

Deși preluările din „Convorbiri literare” sunt aproape inexistente între 1868 și 1876, junimismul a fost cu siguranță un model pentru tinerii telegrafiști. Atât în literatură, cât și în chestiuni de limbă și mai ales prin spiritul combativ și critic pe care îl abordează, grupul din jurul lui Nicolae Cristea este

¹² Cornel Sigmirean, *Formarea intelectualității românești din Transilvania (1867-1918). Studenți români la institutele de învățământ superior din Transilvania, Ungaria și Slovacia*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 682.

¹³ Ioan Lupaș, *Luptători pentru lumină*, Arad, Ed. Librăriei Diecezane, 1916, p. 5-8; Sidonia Puiu, *Memorandistul Daniil Popovici-Barcianu*, în „Vatra”, 1922, 22, nr. 260, p. 10.

¹⁴ *Foișoara Telegrafului Român*, II, 1877, Nr. 17, 21 Aug., Nr. 18, 4 Sept., Nr. 19, 22 Sept., Nr. 20, 2 Oct., Nr. 21, 16 Oct.

¹⁵ *Telegraful Român*, XXX, 1882, Nr. 110, 21 Sept./3 Oct., Nr. 111, 23 Sept./5 Oct., Nr. 112, 25 Sept./7 Oct., Nr. 113, 28 Sept./10 Oct., Nr. 114, 30 Sept./12 Oct., Nr. 115, 2/14 Oct., Nr. 116, 5/17 Oct., Nr. 117, 7/19 Oct., Nr. 118, 9/21 Oct., Nr. 119, 12/24 Oct., Nr. 120, 14/26 Oct., Nr. 122, 19/31 Oct., Nr. 123, 21 Oct./2 Nov., Nr. 124, 23 Oct./4 Nov.

¹⁶ Sara Iercoșan, *op. cit.*, p. 56-63.

de extracție junimistă, modelând la rândul său, prin publicistică, tânăra generație de români care se forma la sfârșitul anilor '70 în școlile din Austro-Ungaria.¹⁷

Domenu de interes	T. R. 1865-1872	T. R. 1873-1883	Foișoara Telegrafului	Calendarul bunului	Total perioadă
Proză română	3,87%	6,97%	0%	16,17%	5,77%
Poezie română / fabule	4,51%	6,70%	0%	15,59%	10,60%
Teatru / Operă	0,64%	0,80%	0%	0%	0,46%
Folclor	4,51%	1,60%	1%	4,16%	2,18%
Literatură străină	0,64%	3,48%	5%	1,78%	3,27%
Critică și estetică literară	4,51%	1,87%	4%	0,59%	1,87%
Chestiuni gramaticale și ortografice	3,22%	4,02%	4%	0%	2,96%
Jurnale de călătorie / ședere în stațiuni	2,58%	3,21%	0%	0%	1,87%
Evenimente mondene culturale	3,87%	2,94%	5%	0%	2,49%
Publicitate culturală / semnalări de apariții	5,80%	3,48%	0%	0,59%	2,96%
Academia Română	1,29%	1,34%	0%	0%	0,78%
Științe sociale (istorie, demografie, geografie etc.)	10,32%	8,04%	14%	1,12%	7,17%
Filosofie, etică, psihologie, drept	4,51%	2,41%	1%	0%	1,56%
Literatură pedagogică / chestiuni școlare	5,80%	3,75%	22%	0%	5,61%
Literatură ecleziastică	3,87%	6,16%	0%	0%	3,58%
Varii chestiuni bisericesti	4,51%	3,75%	3%	0%	2,65%
Literatură apologetică	5,16%	3,21%	0%	0%	1,87%
Genealogii, biografii, necroloage	8,38%	4,82%	0%	0%	2,80%
Literatură economică, sfaturi practice, igienă	7,09%	3,21%	22%	56,54%	20,12%
Noi achiziții științifice, explicarea unor fenomene	3,22%	4,82%	13%	0%	4,83%
Varii evenimente și chestiuni mondene	8,38%	12,06%	1%	0%	7,17%
Spații exotice, destinații de călătorie	2,58%	5,89%	0%	0%	3,43%
Umor	0%	2,41%	0%	2,97%	2,18%
Chestiuni politico-naționale	0,64%	2,94%	0%	0%	1,71%

Tabel 1.

Repartiția procentuală a subiectelor de interes în publicațiile grupului telegrafist în perioadele 1865-1872 și 1873-1883

¹⁷ Septimiu Albini, *Dirrecția nouă în Ardeal. Constatări și amintiri*, în vol. *Lui Ion Bianu amintire. Din partea foștilor și actualilor funcționari ai Academiei Române la împlinirea a șasezeci de ani*, București, Tipo-Litografia Carol Göbl, 1916, p. 22-23.

În ceea ce privește programul ideologic avansat de către viitorii tribuniști, acesta este, poate, cel mai bine surprins în primele pagini ale „Foișoarei Telegrafului Român”, aici regăsindu-se, de altfel, singurul text doctrinar anterior apariției „Tribunei”. Termenii-cheie aleși pentru definirea sensului acțiunii tinerilor sibieni sunt „cultură națională” și „progres”¹⁸. Influența junimistă este evidentă, premisa de la care se pornește fiind aceea că, la ora respectivă, cultura națională românească din Ardeal era o formă fără fond: „*Ceea-ce indeobște se numesce «cultură» la noi și ce se intenționează în această privință, se reduce – privind mijloacele folosite – mai mult sau mai puțin la nește fragmente imprumutate dela cultura altor popoare, la nește forme de conveniența și la o cantitate de «spirit» care ne pune în pozițiunea de a vorbi frumos și cu o umbră de erudițiune chiar și despre lucruri, din cari prea puțin înțelegem. Adevărata cultură însă, care e basată pe o disciplină serioasă și sistematică a spiritului, care până la un grad oarecare să fi pătruns deopotrivă în întregul popor, adevărata cultură, care să fie un efluc al activității spiritului nostru, ear nu o grămădire de elemente nesimilate, străine, adevărata cultură, care se fie ființă din ființa noastră, o astfel de cultură ne lipsește. Avem însă nește începuturi, cari bine și cu rațiune cultivate negreșit ne vor duce la țința dorită*”¹⁹.

Salvarea nu putea veni, în viziunea tribuniștilor, decât prin educarea maselor, căci perspectiva lor socială este una organicistă, în care elitelor nu le este permis să se îndepărteze de cultura populară. Această perspectivă presupune o interrelaționare și o necesară interdependență între elite și mase: poporul oferă fondul moral, economic și cutumiar minimal pe care trebuie să se bazeze efortul cultural elitar, dar elitele, la rândul lor, trebuie să impună o disciplină socială în folosul poporului, să modeleze ceea ce primesc de la acesta și să formeze un nou fond, mai evoluat decât materialul popular brut, la nivelul căruia să ridice masele. Depărtarea elitelor de popor a fost, printre altele, unul dintre efectele negative ale ortografiei latinizante și motiv/pretext pentru combaterea acesteia cu toată forța.²⁰

Astfel credem că trebuie privită legătura dintre progres și cultură națională în perspectiva tribunistă, principalul element de ridicare culturală fiind educația și, implicit, instituția școlară: „*Având în vedere și voind a fi cu succes activi în ajungerea scopului trebuie mai înainte de toate să începem lucrul de-acolo, de unde e mai firescu a-l începe și să ne folosim de mijloacele cele mai potrivite scopului: trebuie să începem cu cultivarea masei poporului și să ne folosim de școală, ca mijlocul cel mai acomodată care poate face ca cultura să devină un izvor de apă vie, din care să se adape întreg poporul. Numai prin o dezvoltare sistematică și armonică a tuturor puterilor spirituale și fizice, numai prin formarea unui fond de idei sănătoase, care să servească de întreprindere în toate întreprinderile vieții, numai nutrind spiritele cu cunoștințe folositoare acomodată priceperii și lipselor noastre, să va cresce cu incetul o nouă generațiune, care având un spirit luminat, împreună cu o judacată chiară și pătrunzătoare va ajunge la cunoștința deplină a dignității sale și va fi în stare a desvolta o activitate folositoare din propria-i inițiativă, fără de a aștepta impulsul tot din afară, dela străini*”²¹.

Procesul civilizării mai sus descris și rezultatul său, depășirea stadiului formelor fără fond, este gândit a avea loc în perioadă lungă, unitatea cronologică la care se face referire fiind „generația”. Acest aspect îi apropie și mai mult pe redactorii „Telegrafului” de junimiști și de spiritul politic conservator al acestora.

Nu în ultimul rând, în programul „Foișoarei” regăsim și motivarea ideologică a unei alte viitoare componente a programului tribunist: progresul economic. Pornind de la ideea că susținerea materială

¹⁸ *Foișoara Telegrafului Român*, I, 1876, Nr. 1, 1 Ianuarie, p. 1.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ S. Albini, *loc. cit.*, p. 4.

²¹ *Foișoara Telegrafului Român*, I, 1876, Nr. 1, 1 Ianuarie, p. 1.

este o condiție sine qua non a progresului cultural, tribuniștii au acordat, permanent, o deosebită atenție chestiunilor economice. Evident, după cum precizam mai sus, formația intelectuală de orientare economică a câtorva dintre membrii grupului a avut un rol important în dezvoltarea acestei direcții. Principala idee promovată este necesitatea modernizării tehnicii și tehnicilor agricole, pentru a putea ține pasul în competiția economică: „*Neluând în socotință numeroase invențiuni și idei noue, car regulează productivitatea pământului la alte popoare cultivate și descoper o mulțime de isvoare de câștig, până aci necunoscute, noi în necunoștința noastră lucrăm pământul și 'l exploatăm fără prevedere și fără rațiune. Urmarea este scăderea din an în an a veniturilor după pământ. În celelalte ramuri ale economiei domnesce aceeași necunoaștere a factorilor, ce contribuiesc la ridicarea lor. A trage deci atențiunea poporului asupra unei exploatări mai raționale a tuturor ramurilor economiei și a-i arăta isvoare noue de venit și de câștig, e un lucru de cea mai mare însemnătate și noi nu vom lipsi a-i atrage atențiunea asupra îmbunătățirilor potrivite și a-i îndrepta judecata greșită, prin articuli și tractate din diferitele ramuri ale economiei*”²².

Raportarea la popor ca element social nealterat de forme străine, tema/teama cezurii dintre elite și mase, ideea că țăranul – ca principal producător economic – trebuie apreciat și ridicat moral, sunt idei ce se regăsesc și în opera lui Titu Maiorescu, probând filiația ideologică dintre junimism și tribunism: „... *Dar în realitate toate aceste sunt producțiuni moarte, pretenții fără fundament, stații fără trup, iluzii fără adevăr, și astfel cultura claselor mai înalte ale românilor este nulă și fără valoare, și abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi în zi mai adânc. Singura clasă reală la noi este țăranul român și realitatea lui este suferința sub care suspină fantasmagoriile claselor superioare. Căci din sudoarea lui zilnică se scot mijloacele materiale pentru susținerea edificiului fictiv, ce-l numim cultură română (...) și din recunoștință cel puțin nu-i producem nici o singură lucrare care să-i înalțe inima și să-l facă să uite pentru un moment mizeria de toate zilele*”²³.

Modelul cultural susținut de tinerii sibieni nu poate fi, însă, pe deplin înțeles decât în relație cu ansamblul vieții sociale și politice a românilor transilvăneni și prin plasarea corectă a grupului în interiorul acestui ansamblu. Precizam mai sus că, la fel ca și junimismul, tribuniștii au recurs la o promovare doctrinară agresivă, ale cărei antecedente sunt ușor identificabile în perioada telegrafistă. Acest tip de abordare, constant critică, se potrivea însă ca o mânășă situației în care se aflau promotorii săi. Disensiunile și polemicele dintre viitorii tribuniști și adversarii lor se manifestă sub forma unui conflict pe trei paliere: conflictul între două generații cronologice (tineri vs. bătrâni), conflictul ideologic (junimism vs. romantism) și conflictul între două grupări politice cu orientări diametral opuse în interiorul PNR (activiști șaguniști vs. pasiviști și activiști șaguniști vs. activiști guvernamentali).

Din punct de vedere politic, viitorii tribuniști, alături de redactorul Nicolae Cristea, se situează în tabăra activiștilor șaguniști, promovând ideea recunoașterii dualismului și a luptei politice în cadrele legal oferite. Însă grupul de tineri sibieni are neșansa de a intra în publicistică după 1872, când ultima bătălie politică majoră dintre activiști și pasiviști se decide în favoarea celor din urmă.²⁴ Atitudinea critică și polemică abordată constant pe teren cultural poate fi înțeleasă, în acest sens, și ca manifestarea frustrărilor generate de marginalizarea unor tineri care – prin educație, cultură politică și în unele cazuri chiar situație materială – considerau că au tot dreptul să revendice o poziție mai bună în cadrul mișcării naționale. Nu trebuie uitat faptul că figurile proeminente ale pasivismului politic făceau parte din generația romantică de la 1848, cei mai tineri (cum era Visarion Roman) intrând în viața publică în prima jumătate a anilor '50.

²² *Ibidem*, p. 2.

²³ Titu Maiorescu, *În contra direcției de astăzi în cultura română*, în T. Maiorescu, *Critice*, București, Ed. Minerva, 1973, vol. I, p. 168.

²⁴ T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice ale românilor de sub coroana ungară*, Sibiu, 1910, VI, p. 13.

Diferența cronologică dintre cele două generații era dublată și de o diferență ideologică (romantism vs. junimism), care a motivat suplimentar preluarea modelului și atitudinilor junimiste de către grupul telegrafist. Ieșirea din romantism este vizibilă nu doar în aspectele ideatice, ci și în cele cantitative, după 1873 fiind identificabilă o reducere procentuală a studiilor de istorie, geografie istorică, dar și a numărului imens de necrologe și evocări patetice ale unor personaje publice, apărând abordarea unor chestiuni nu tocmai compatibile cu statutul „Telegrafului Român” de oficios al Mitropoliei ortodoxe: reducerea procentuală a studiilor de teologie, referiri pozitive la naturalistul Charles Darwin și opera sa (fie preluate dinspre „Convorbiri literare”, fie rezultat al lecturilor proprii din perioada studiilor universitare²⁵).

Evident, acesta nu este singurul grup de orientare junimistă din Transilvania, iar situația din acest caz particular nu poate fi extinsă la nivelul întregului junimism ardelean, cu atât mai mult cu cât publicații „pasiviste” (cum era „Gazeta Transilvaniei” sau „Observatorul”) promovau, la rândul lor, autori publicați în „Convorbiri literare”. Au existat și alte publicații, susținute uneori chiar de adversari politici, care au promovat ortografia fonetică și Noua Direcție, un exemplu fiind „Albina Carpaților”, editată între 1877 și 1880 la Sibiu de către Visarion Roman, cunoscut pasivist.²⁶ Dar atitudinea polemică dură și promovarea criticismului i-au caracterizat doar pe viitorii tribuniști, dovadă a faptului că rădăcinile trebuie căutate nu doar în sfera ideilor pure, în plan cultural, ci și în aspectele concrete ale cotidianului.

Evaluând perioada 1865-1883 din istoria „Telegrafului Român”, putem constata că, pe fondul succesului ideilor junimiste, viitorul grup tribunist face cunoscute, spre sfârșitul deceniului al optulea, direcțiile culturale ce vor caracteriza curentul sibian. Pe de o parte, a fost susținut un model cultural de extracție junimistă, caracterizat de promovarea selectivă a anumitor autori, de încercarea încununată de succes de a impune ortografia fonetică în Ardeal, de o constantă vigilență critică și combatere a nonvalorilor și plagiatului. Pe de altă parte, a fost acordată o deosebită atenție literaturii economice, atât datorită formației tribuniștilor, cât și necesității practice de a ajuta, în acest fel, la ridicarea nivelului material al comunităților românești.

Întreaga lor activitate nu trebuie însă înțeleasă doar în cadrele sale culturale, ci și ca o formă de luptă ideologică, chiar de revoltă din partea unui grup lipsit de status politic – „intelighenția” mișcării naționale.

Studiul își propune să recupereze și să explice activitatea culturală a redactorilor „Telegrafului Român” înainte de migrarea acestora spre cotidianul „Tribuna”, în 1884. Abordând atât o dimensiune cantitativă, cât și una analitică, se trag concluzii în privința influențelor junimiste asupra modelului cultural promovat la „Telegraful Român”, dar și asupra factorilor socio-politici care au canalizat atitudini preexistente spre forme de exprimare specifice (un foarte pronunțat criticism, luări de poziție în disputa junimism – romantism). Ideea centrală este aceea că tinerii din redacția „Telegrafului Român”, formați la școlile superioare din Austria, Ungaria sau Germania, bucurându-se de un statut social ridicat și de o stare materială bună, se simt marginalizați în plan politic, fiind adepți ai activismului, iar modelul cultural pe care îl promovează, inspirându-se din junimism, poate fi perceput ca o formă de luptă cu vechea generație de oameni politici pasiviști.

²⁵ Printre lecturile lui I. Bechnitz, de exemplu, se regăsesc și lucrări semnate de Ch. Darwin, cu care intră în contact, probabil, în anii studenției.

²⁶ S. Albini, *loc. cit.*, p. 24.

L’activité de jeunes rédacteurs du journal „Le Télégraphe Roumain”
Résumé

Cette étude se propose de récupérer et d’expliquer l’activité culturelle des rédacteurs du journal „Telegraful Român”/„Le Télégraphe Roumain” avant leur migration vers le quotidien „Tribuna”/„La Tribune”, en 1884. Suite à une approche quantitative et analytique à la fois, nous tirons des conclusions sur les influences de Junimea sur le modèle culturel promu par le journal „Telegraful Român”, mais aussi sur les facteurs socio-politiques qui ont orienté les attitudes préexistantes vers des formes d’expression spécifiques (un criticisme très prononcé, des prises de position dans la dispute entre le Junimisme et le Romantisme). L’idée centrale de notre étude est que les jeunes rédacteurs du journal „Telegraful Român”, ayant acquis une formation supérieure aux écoles d’Autriche, de Hongrie ou d’Allemagne et bénéficiant d’un statut social élevé et d’une bonne situation matérielle, se sentent marginalisés sur le plan politique. Étant des adeptes de l’activisme, le modèle culturel qu’ils promeuvent – inspiré par le Junimisme – peut être perçu comme une forme de lutte contre l’ancienne génération des politiciens passivistes.